

การสร้างศาสนทายาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยร่วมสมัย The Succession of Religious Leadership according to Theravada Buddhism within Contemporary Thai Society

พระมหาสิทธิกร ธมฺมิโกภาโส*

Phramaha Sittthikorn Dhammikosopaso

พงษ์ประภากรณ์ สุระรินทร์

Phongprabhakorn Surarin

นภาพร หงษ์ทอง

Napaporn Hongthong

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus

Corresponding author, e-mail: sistti123@gmail.com*

วันที่รับบทความ (Received): 25 เมษายน 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised): 25 พฤษภาคม 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted): 31 พฤษภาคม 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การสร้างศาสนทายาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยร่วมสมัย” มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาแนวคิดเรื่องศาสนทายาทที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) ศึกษากระบวนการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยที่มีต่อการสร้างศาสนทายาท และ (3) วิเคราะห์แนวทางการสร้างศาสนทายาทให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา และข้อมูลทุติยภูมิจากหนังสือ งานวิจัย และบทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า 1. แนวคิดเรื่องศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีรากฐานมาจากแนวคิด “ธรรมทายาท” ซึ่งหมายถึงผู้สืบทอดพระธรรมวินัยผ่านการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่ ไม่ใช่เพียงการสืบทอดสถานะหรือพิธีกรรมทางศาสนา โดยศาสนทายาทครอบคลุมพุทธบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งมีบทบาทร่วมกันในการทำนุบำรุงพระศาสนา 2. ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในการสร้างศาสนทายาท พระพุทธเจ้าทรงวางรากฐานผ่านระบบการบรรพชาอุปสมบทและการฝึกฝนตามหลักไตรสิกขา ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยที่มีความต่อเนื่องตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ครอบคลุมการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลี และสามัญศึกษา รวมถึงการศึกษาระดับอุดมศึกษา และ 3. แนวทางการสร้างศาสนทายาทให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย ในบริบทสังคมร่วมสมัยการสร้างศาสนทายาทเผชิญความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และค่านิยม ทำให้จำนวนผู้บวชลดลงและรูปแบบการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม การวิจัยชี้ให้เห็นว่าสามารถพัฒนาได้ผ่านการบูรณาการระหว่างหลักพระธรรมวินัย ระบบการศึกษาคณะสงฆ์ และการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตจริง โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ ภาครัฐ ภาคเอกชน และพุทธบริษัทโดยรวม สำหรับองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้ คือ การเสนอ “รูปแบบการสร้างศาสนทายาทเชิงบูรณาการ” ที่ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ (1) พระธรรมวินัยเป็นแกนกลาง (2) ระบบ

การศึกษาคณะสงฆ์เป็นกลไกหลัก (3) พุทธบริษัท 4 เป็นเครือข่ายร่วมสืบทอด และ (4) การประยุกต์ใช้หลักธรรม เช่น ไตรสิกขา อิทธิบาท 4 และอริยสัจ 4 เป็นเครื่องมือพัฒนาศักยภาพศาสนทายาท เพื่อให้สามารถดำรงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคงในสังคมไทยร่วมสมัย

คำสำคัญ: ศาสนทายาท; พระพุทธศาสนาเถรวาท; สังคมไทยร่วมสมัย

Abstract

This research, entitled “The Creation of religious Heirs according to theravada buddhism within contemporary thai society” aims to: (1) examine the concept of Dhamma heirs as presented in Theravada Buddhist scriptures; (2) investigate the educational system of the Thai Sangha in relation to the formation of Dhamma heirs; and (3) analyze appropriate approaches to developing Dhamma heirs in accordance with contemporary social contexts. This study employs documentary research methodology, utilizing primary sources from the Tipitaka and its commentaries, as well as secondary sources including books, academic research, and related scholarly articles.

The findings reveal that 1. The concept of a “Dhamma heir” (dhammadayada) in Theravada Buddhism is fundamentally rooted in “dhammadayada” it means who inherits the Dhamma-Vinaya transmission by studies, practices, and disseminates the Dhamma but it is not merely one who inherits religious status or participates in ritual forms. Dhamma heirs encompass the fourfold Buddhist community (catu-parisa): bhikkhus (monks), bhikkhunis (nuns), upasakas (male lay followers), and upasikas (female lay followers), all of whom collectively contribute to the preservation and continuation of Buddhism. 2. The Thai Sangha’s educational system in the creation of religious Heirs, the Buddha established systematic foundations through ordination processes (pabbajja and upasampada and training in the Threefold Training (tisikkha: sila, samadhi, pañña). These foundations later evolved into the structured educational system of the Thai Sangha, from the Sukhothai period to the present, encompassing Dhamma studies, Pali studies, general education, and higher education institutions. 3. The Creation of religious Heirs within the context of contemporary society. In the context of contemporary Thai society, the development of Dhamma heirs faces significant challenges arising from social change, technological advancement, and shifting values, leading to a decline in ordination rates and transformations in learning patterns. Nevertheless, the study demonstrates that the development of Dhamma heirs remains viable through an integrative approach that combines the Dhamma-Vinaya, the Sangha’s educational system, and the practical application of Buddhist principles in daily life. This requires collaborative engagement among the Sangha, the state, the private sector, and the broader Buddhist community. The new body of knowledge contributed by this research is the proposal of an “integrative model for the development of Dhamma heirs,” consisting of four key components: (1) the Dhamma-Vinaya as the core foundation; (2) the Sangha’s educational system as the primary mechanism; (3) the fourfold Buddhist community as a collaborative support

network; and (4) the application of key Buddhist principles such as the Threefold Training (tisikkha), the Four Bases of Success (iddhipada), and the Four Noble Truths (ariya-sacca) as practical tools for developing the capacity of Dhamma heirs. This model aims to ensure the sustainable preservation and propagation of Buddhism in contemporary Thai society.

Keywords: Dhamma Heirs (Sasana-dayada); Theravada Buddhism; Contemporary Thai Society

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันทางจิตวิญญาณที่มีบทบาทสำคัญต่อการก่อรูปและพัฒนาสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ทั้งในมิติของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของประชาชน โดยมีวัดและคณะสงฆ์เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ การปลูกฝังคุณธรรม และการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนจากรุ่นสู่รุ่น การดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคมที่มั่นคงนั้น มิได้ตั้งอยู่เพียงบนหลักคำสอน หากแต่ตั้งอยู่บนบุคคล ผู้ทำหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่ธรรม กล่าวคือศาสนทายาท ผู้เป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดพระศาสนาให้ดำรงอยู่สืบไป

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงวางรากฐานของการสืบทอดพระศาสนาไว้อย่างชัดเจน โดยทรงส่งพระอรหันต์สาวกจำนวน 60 รูป ไปประกาศหลักธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก โดยมีพระพุทธวจนะว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พหุชนเพื่อความสุขแก่พหุชนเพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ อันบริสุทธิ์ บริบูรณ์โดยสิ้นเชิง” (ที.มหา. 10/86/46) ออกประกาศพระธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่พหุชน พร้อมทั้งทรงเน้นย้ำให้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ภายหลังปรินิพพาน (ที.มหา.10/216/164) การสืบทอดดังกล่าวจึงมิใช่เพียงการรักษาคำสอนในเชิงตัวบท แต่เป็นการดำรงปฏิบัติ หรือแนวทางแห่งการปฏิบัติให้คงอยู่ผ่านบุคคลผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม กล่าวคือผู้ที่มีทั้งความรู้ ความประพฤติ และความสามารถ ในการถ่ายทอดธรรมอย่างถูกต้อง ซึ่งในพระไตรปิฎกใช้คำว่า ธรรมทายาท อันมีนัยเดียวกับศาสนทายาท คือ ผู้สืบทอดพระธรรมวินัยทั้งในเชิงความรู้และการปฏิบัติ (ม.ม. 12/29/27)

เมื่อพิจารณาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ได้เข้าสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย และได้รับการอุปถัมภ์จากสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ที่มีเอกภาพ ทั้งด้านพระปริยัติธรรม (นักธรรม-บาลี) และการศึกษาสามัญ รวมถึงการพัฒนาไปสู่ระดับอุดมศึกษาในยุคปัจจุบัน ระบบดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการผลิตศาสนทายาท ให้มีความรู้คุณธรรม และสามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของสังคมไทยร่วมสมัยที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะกระแสโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยีสารสนเทศ และค่านิยมสมัยใหม่ ได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการดำรงชีวิต และการเรียนรู้ของประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปรากฏการณ์ที่เห็นได้ชัด ได้แก่ การลดลงของจำนวนพระภิกษุสามเณร การเปลี่ยนแปลงในการบวชเรียน การขาดความต่อเนื่องในการศึกษาพระธรรมวินัย ตลอดจนปัญหาในการจัดการเรียนการสอน เช่น การขาดการบูรณาการหลักสูตร การขาดแคลนสื่อการเรียนรู้ และข้อจำกัดด้านงบประมาณ ซึ่งล้วนเป็นอุปสรรคต่อการสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพในระยะยาว

นอกจากนี้ ยังพบว่า แม้จะมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทยในหลายมิติ แต่การวิเคราะห์เชิงบูรณาการเกี่ยวกับการสร้างศาสนทายาท ที่เชื่อมโยงระหว่างหลักการในคัมภีร์เถรวาท

ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ และบริบทสังคมร่วมสมัย ยังมีอยู่จำกัด โดยเฉพาะการอธิบายว่าองค์ประกอบที่แท้จริงของศาสนายาทควรเป็นอย่างไร และควรปรับตัวอย่างไรให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างศาสนายาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยร่วมสมัย” จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ กล่าวคือในเชิงวิชาการงานวิจัยนี้จะช่วยอธิบายแนวคิดเรื่องศาสนายาทจากแหล่งคัมภีร์ดั้งเดิมอย่างเป็นระบบ และเชื่อมโยงกับพัฒนาการของระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ส่วนในเชิงปฏิบัติ จะช่วยเสนอแนวทางในการพัฒนาศาสนายาทให้มีคุณสมบัติครบถ้วน ทั้งด้านความรู้ ความประพฤติ และความสามารถในการประยุกต์ใช้ธรรมะเพื่อแก้ปัญหาสังคม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องศาสนายาทที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาททั้งในด้านความหมาย คุณลักษณะ และบทบาทหน้าที่
2. เพื่อศึกษาระบบการศึกษาเพื่อสร้างศาสนายาทของคณะสงฆ์ไทย โดยพิจารณาทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ พัฒนาการ และรูปแบบการจัดการศึกษา
3. เพื่อวิเคราะห์การสร้างศาสนายาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยร่วมสมัย และเสนอแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมุ่งศึกษา รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องศาสนายาท ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย และการประยุกต์ใช้หลักพระพุทธศาสนาในสังคมร่วมสมัย โดยมีระเบียบวิธีวิจัย และขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. แหล่งข้อมูลและการคัดเลือกเอกสาร

ผู้วิจัยทำการเกณฑ์และจัดแบ่งแหล่งข้อมูลเอกสารออกเป็น 2 ประเภท เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและมีความน่าเชื่อถือ ดังนี้

เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ประกอบด้วย พระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลหลักในการวิเคราะห์แนวคิดและหลักการที่แท้จริงเกี่ยวกับศาสนายาท

เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ประกอบด้วย ตำรา หนังสือ วารสาร งานวิจัย บทความวิชาการ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในแต่ละยุคสมัย ตลอดจนงานเอกสารวิชาการที่นำเสนอการวิเคราะห์บริบทสังคมไทยร่วมสมัย

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

การสืบค้นและคัดเลือก: ดำเนินการสืบค้นเอกสารจากห้องสมุดสถาบันการศึกษา ฐานข้อมูลสารสนเทศ และฐานข้อมูลวิชาการออนไลน์โดยกำหนดขอบเขตคำค้นหาที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

การตรวจสอบความถูกต้อง: นำเอกสารที่รวบรวมได้มาประเมินความน่าเชื่อถือและความสมบูรณ์ของเนื้อหา โดยคัดเลือกเฉพาะเอกสารที่มีความสอดคล้องกับขอบเขตด้านเนื้อหาทั้ง 3 ประเด็นหลัก และตัดเอกสารที่มีข้อมูลซ้ำซ้อนหรือไม่น่าเชื่อถือออกไป

การจัดหมวดหมู่ข้อมูล: ดำเนินการอ่านและบันทึกสาระสำคัญพร้อมทั้งจัดกลุ่มแยกแยะข้อมูลตามประเด็นขอบเขตเนื้อหาที่กำหนดไว้ เพื่อเตรียมเข้าสู่ขั้นตอนการวิเคราะห์

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร จึงไม่มีการใช้ข้อมูลและสถิติเชิงตัวเลข แต่จะอาศัย “การวิเคราะห์เนื้อหา” และ “การวิเคราะห์เชิงตรรกะ” เป็นเครื่องมือหลัก โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลเอกสารที่จัดหมวดหมู่แล้วมาทำการตีความ เปรียบเทียบ สังเคราะห์ และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมในคัมภีร์กับพัฒนาการของการศึกษาของสงฆ์ เพื่อนำไปสู่การสรุปและนำเสนอแนวทางการพัฒนาศาสนทายาทที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสร้างศาสนทายาทตามแนวพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยร่วมสมัย” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 แนวคิดเรื่องศาสนทายาทที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทพบว่า ศาสนทายาทที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทนั้น แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 มีความสามารถในการศึกษาพระพุทธานุศาสน ปฎิบัติตามพระพุทธานุเจ้า และรักษาพระพุทธานุศาสนา

กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่ให้การสนับสนุนการสร้างศาสนทายาทในสมัยพุทธกาลประกอบไปด้วย 1) เอหิภิกขุอุปสัมปทา 2) ติสรณคณุปสัมปทา 3) โอวาทปฎิคคณุปสัมปทา 4) ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา 5) ปัญหาพยากรณ์อุปสัมปทา 6) ครุธรรมปฎิคคณุปสัมปทา 7) อัญญาจิกกาอุปสัมปทา และ 8) พุเตนอุปสัมปทา (พระมหาจุฑาธ สุตฺตฺธิโก, 2564)

พระพุทธานุศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้ามาสู่ประเทศไทยและได้รับความนิยมในสมัยสุโขทัยและเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน การศึกษาในสมัยสุโขทัยเป็นการเรียนพระไตรปิฎกทั้ง 3 เล่ม อยู่ยหนาแน่นการเรียนแบบมหาเปรียญ รัตนโกสินทร์มีการเรียนทั้งแผนกธรรมบาลี สามัญ และมหาวิทยาลัย กิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ถือเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างศาสนทายาทนั้นคือ 1) การปกครอง 2) ศาสนศึกษา 3) ศึกษาสงเคราะห์ 4) การเผยแผ่ 5) สาธารณูปการ และ 6) สาธารณสงเคราะห์ (พระครูอาทรยติกิจ (ชื่น ปญญาโกโม), 2563) และบทบาทของศาสนทายาท คือ เผยแผ่คำสอน เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ส่งเสริมศีลธรรมในสังคม

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ระบบการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาทของคณะสงฆ์ไทย พบว่าพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยต่างทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ทั้งสิ้น การสร้างศาสนทายาทมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อสร้างศาสนทายาทที่มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระรัตนตรัย 2) เพื่อสร้างศาสนทายาทที่นำเลื่อมใสศรัทธาต่อผู้พบเห็น 3) เพื่อสร้างศาสนทายาทที่มีความรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี 4) เพื่อสร้างศาสนทายาทที่สามารถเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนพระพุทธศาสนาได้ 5) เพื่อสร้างศาสนทายาทที่เป็นที่พึ่งแก่พุทธศาสนิกชนได้ 6) เพื่อสร้างศาสนทายาทที่สามารถบูรณาการหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ได้ และ 7) เพื่อสร้างศาสนทายาทที่ธำรงพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคงถาวร

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การวิเคราะห์การสร้างศาสนทายาทตามแนวพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยร่วมสมัย พบว่า การสร้างศาสนทายาทในส่วนของฆราวาส คือ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ และการสร้างศาสนทายาทในส่วนของบรรพชิต คือ ตีสรณคณูปสัมปทา ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเกิดจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปเป็นโลกาภิวัตน์ที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกมากมายจึงทำให้ต้องมีการแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยการให้ความรู้ที่ถูกต้อง สร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง ผลิตความร่วมมือกับภาครัฐ และเอกชน และการใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาด้วย (ปวีณา อุดมสถาผล และพระปราโมทย์ วาทโกวิโท, 2567)

การสร้างศาสนทายาทจึงเป็นสิ่งที่สมควรอย่างยิ่งเพื่อให้พระพุทธศาสนาเกิดเสถียรภาพ และสามารถตั้งมั่นได้ตราบนานเท่านาน ซึ่งหลักการสร้างศาสนทายาทนี้จึงเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อใช้ในการเผยแผ่ และนำเสนอหลักธรรมที่ผู้อื่นสามารถเข้าใจได้ ซึ่งนอกจากจะเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าพระพุทธศาสนาจะไม่พังทลาย ซึ่งวิธีการต่างๆ จะได้นำเสนอในวัตถุประสงค์ของการสร้างศาสนทายาทสืบไป

การสร้างศาสนทายาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยร่วมสมัย ไม่ได้มีการสร้างศาสนทายาทที่เป็นบรรพชิตเท่านั้น แต่ยังมีการสร้างศาสนทายาทที่เป็นคฤหัสถ์ควบคู่ไปด้วย ซึ่งเป็นการสร้างศาสนทายาท หรือผู้สืบทอดทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นไปที่พุทธดาร์สในช่วงก่อนการปรินิพพานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น คือ การฝากธุระพระศาสนากับพุทธบริษัททั้ง 4 ถึงแม้ในปัจจุบันจะเหลือเพียงพุทธบริษัท 3 คือ ภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา เท่านั้น ก็ยังรับหน้าที่ในการเป็นธุระโดยการเป็นผู้สืบทอดศาสนทายาทของพระพุทธศาสนาต่อไป

รูปแบบการสร้างศาสนทายาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยร่วมสมัยในปัจจุบัน รูปแบบการสร้างศาสนทายาทลดลงกว่าในสมัยพุทธกาลอันเนื่องมาจากบางพิธี พระพุทธองค์เป็นผู้ให้การอุปสมบทเท่านั้น บางพิธีต้องทำในขณะที่พระองค์ยังมีพระชนม์ชีพอยู่ และจากการขาดช่วง หรือการหายไปของภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงทำวิธีการบวชภิกษุณีต้องหายไปด้วย อีกทั้งการลดความสำคัญของพิธีกรรม เช่น การบวชแบบตีสรณคณูปสัมปทาที่ถูกลดความสำคัญจากการไว้ใช้เพื่ออุปสมบทภิกษุกลายเป็นเพียงการบรรพชาสามเณร และแม่ชีเท่านั้น ดังนั้น รูปแบบการสร้างศาสนทายาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทสังคมไทยร่วมสมัยจึงเหลือรูปแบบใน 2 ส่วนด้วยกัน คือ การสร้างศาสนทายาทในส่วนของฆราวาส คือ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ และการสร้างศาสนทายาทในส่วนของบรรพชิต คือ ตีสรณคณูปสัมปทา และญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา

ปัจจัยในการสร้างศาสนทายาทในสมัยพุทธกาล การสร้างศาสนทายาทแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีปัจจัยจากพระมหากรุณาธิคุณในพระองค์ที่ต้องการให้ผู้อื่นพ้นทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดปัจจัยดังกล่าวที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทานไว้ยังมีความตั้งมั่นในปัจจุบัน แต่ด้วยความวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจึงทำให้ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างศาสนทายาทมีเพิ่มขึ้นมาด้วยดังต่อไปนี้ เพื่อให้พระศาสนามีความตั้งมั่นในแผ่นดินไทย เพื่อให้หลักธรรมคงอยู่ เพื่อเป็นการสืบทอดวัฒนธรรม

การเข้ามาของเทคโนโลยีต่างๆ ที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ทั้งการเรียนรู้ และการดำรงชีวิต ส่งผลให้มีจำนวนศาสนทายาทที่ลดลงเป็นอย่างมากจากความสะดวกสบายดังกล่าวสังเกตได้จากจำนวนพระภิกษุสามเณรที่มีการลดจำนวนลงอย่างน่าใจหาย อีกทั้งวัดต่างๆ ก็มีพระภิกษุที่จำพรรษาจำนวนลดน้อยลงจนถึงขั้นกลายเป็นวัดร้างในพื้นที่ต่างๆ ถึงอย่างไรก็ตามการสร้างศาสนทายาทในช่วงความท้าทายนี้ถือเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างมาก ปัญหาและอุปสรรคในการสร้างศาสนทายาท มีปัจจัยที่

เกิดขึ้นจาก 1) เครื่องอำนวยความสะดวกที่มากขึ้น 2) การเรียนพระพุทธศาสนาที่ง่ายขึ้นแต่เป็นความรู้ที่ผิดเพี้ยน

ในปัจจุบันแนวทางการแก้ไขปัญหาการสร้างศาสนทายาทมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับการแก้ไข โดยเฉพาะการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่ไร้กรอบ และผู้แนะนำที่ดี จึงต้องมีการใช้สื่อชนิดเดียวกันกับที่เยาวชนที่ใช้เรียนรู้เรื่องพระพุทธศาสนา เช่น เฟสบุ๊ก อินสตาแกรม ไลน์ ทวิตเตอร์ เป็นต้น เพื่อนำเสนอความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในปัจจุบัน นอกจากเด็กที่มี การติดเสพติดเครื่องมือ หรือแอปพลิเคชันสื่อสารเหล่านั้นแล้ว ผู้คนในช่วงวัยต่างๆ กันต่างให้ความสนใจต่อ สื่อดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น การใช้สื่อชนิดเดียวกันในการนำเสนอ และให้ความรู้ที่ถูกต้องตามหลัก พระพุทธศาสนาจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาอีก

อีกหนึ่งวิธีที่ใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาในการสร้างศาสนทายาท โดยการประยุกต์ใช้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความเข้าใจง่ายในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาต่างๆ มาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งเพื่อการให้การศึกษา แก้ปัญหา พัฒนาชีวิต

การใช้หลักไตรสิกขาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างศาสนทายาทตามแนวพระพุทธศาสนา เถรวาทในสังคมร่วมสมัย ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งเนื่องด้วยหลักธรรมดังกล่าวเป็นหลักธรรมเพื่อใช้ในการ พัฒนาดตนเอง การใช้หลักหลักอริยบท 4 เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างศาสนทายาทตามแนว พระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมร่วมสมัย ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งเนื่องด้วยหลักธรรมดังกล่าวเป็น หลักธรรมในการก้าวเข้าสู่ความสำเร็จ การใช้หลักอริยสัจ 4 เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างศาสนทายาท ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมร่วมสมัย ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งเนื่องด้วยหลักธรรมดังกล่าว เป็นหลักธรรมในการแก้ปัญหาต่างๆ

การเปรียบเทียบนี้แสดงให้เห็นว่า วัตถุประสงค์ของการบวช ซึ่งเป็นกลไกหลักในการสร้าง ศาสนทายาท ได้เปลี่ยนไปตามค่านิยมทางสังคมและเศรษฐกิจ

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการสร้างศาสนทายาทในอดีตและปัจจุบัน

มิติการเปรียบเทียบ	ศาสนทายาทในอดีต (สุโขทัยอยุธยา)	ศาสนทายาทในปัจจุบัน (ยุคโลกาภิวัตน์)
วัตถุประสงค์หลักของการบวช	เน้นการศึกษาและคุณธรรม อริยศีลสิกขาอภิญญาสิกขา เพื่อ สืบทอดปฏิบัติ และ แสวงหาวิชาความรู้	เน้น พิธีกรรมและค่านิยมโลกีย์ บวชเพื่อทดแทนบุญคุณ หรือผล ประโยชน์ทางสังคม โดยมีระยะเวลา สั้นลงมาก (3 วัน-3 เดือน)
คุณลักษณะที่เน้น	ความรู้และคุณธรรม เน้นการ ทรงความรู้ ในพระธรรมวินัย การปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด และจริยวัตรที่เป็นที่เคารพ (เป็นผู้นำทางศีลธรรม)	ทักษะโลกียะ ถูกกดดันให้มี ทักษะ ด้านดิจิทัลและการบริหาร แต่ขาด ความมุ่งมั่นในการฝึกฝนตนตาม ไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง
การรับมือกับโลกภายนอก	สงบและห่างไกล วัดเป็น ศูนย์กลางความรู้ที่ห่างไกล จากความวุ่นวายของโลก ภายนอก	วุ่นวายและเปิดรับค่านิยมโลกีย์ และ สังคมบริโภคนิยม เข้ามามีอิทธิพลสูง ทำให้คนห่างไกลวัด และศาสนทายาท

มิติการเปรียบเทียบ	ศาสนทายาทในอดีต (สุโขทัยอยุธยา)	ศาสนทายาทในปัจจุบัน (ยุคโลกาภิวัตน์)
		ต้องต่อสู้กับความเครียดในโลก แข่งขัน
ระบบสนับสนุน	การสนับสนุนจากฆราวาสเป็น การ ถวายปัจจัยสี่ ที่พอเพียง เพื่อให้พระสงฆ์สามารถปลีก ตัวเพื่อศึกษา ได้	ขาดระบบสนับสนุนที่ต่อเนื่อง การ สนับสนุนเป็นไปตาม ศรัทธาส่วน บุคคล และไม่เป็นระบบ ทำให้ พระสงฆ์/สามเณรขาดความมั่นคง และลาออกไปประกอบอาชีพ

ในอดีตศาสนทายาทมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือ การธำรงแก่นสาร และพัฒนาตนเองอย่าง
เคร่งครัด ขณะที่ในปัจจุบันศาสนทายาทกำลังเผชิญหน้ากับความท้าทายที่ทำให้เกิดการลดลงของจำนวน
ผู้บวช และการบวชเรียนที่สั้นลง อันเป็นผลมาจากค่านิยมทางเศรษฐกิจที่เร่งรีบ และความไม่สนใจบวช
ของคนรุ่นใหม่ ดังนั้น การสร้างศาสนทายาทในปัจจุบันจึงต้องหันกลับไปเน้นการฝึกฝนตน (ไตรสิกขา)
ควบคู่ไปกับการบูรณาการการศึกษาพระธรรมเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ (เช่น การใช้สื่อธรรมะออนไลน์)
เพื่อให้ธรรมะกลับมามีความหมายและคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตในยุคดิจิทัล

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง “การสร้างศาสนทายาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย
ร่วมสมัย” สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

ประเด็นแรก แนวคิดเรื่องศาสนทายาทที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า
ศาสนทายาท มิได้หมายถึงผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาในเชิงรูปแบบหรือสถานะทางศาสนาเท่านั้น หากแต่
หมายถึงผู้ที่สามารถสืบทอด พระธรรมวินัย ทั้งในด้านการศึกษา การปฏิบัติ และการเผยแผ่ กล่าวคือ
เป็นผู้ดำรงชีวิตตามปฏิปทาของพระศาสดา ศึกษาพระธรรมวินัยให้เข้าใจ ปฏิบัติตนเพื่อละกิเลส และ
สามารถถ่ายทอดหลักธรรมแก่ผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง การเป็นศาสนทายาทจึงมิใช่เพียงการได้รับการบรรพชา
หรืออุปสมบท แต่ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติภายใน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และคุณสมบัติภายนอก คือ
ความสามารถในการรักษา อธิบาย และปกป้องพระธรรมวินัยจากความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “ธรรมทายาท” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
ซึ่งเน้นการสืบทอดธรรมมากกว่าการสืบทอดวัตถุหรืออำนาจทางสถาบัน กล่าวได้ว่า ศาสนทายาทที่
แท้จริง คือ ผู้รับมรดกทางธรรม มิใช่เพียงผู้ดำรงตำแหน่งทางศาสนา ดังนั้น การสร้างศาสนทายาทจึงต้อง
เริ่มจากการสร้างบุคคลให้เป็นผู้รู้ธรรม ปฏิบัติธรรม และสามารถดำรงธรรมไว้ในชีวิตจริงได้ มิใช่เพียง
สร้างจำนวนผู้บวชให้เพิ่มขึ้นเท่านั้น ประเด็นนี้สอดคล้องกับเนื้อหาในงานวิจัยที่ระบุว่า ศาสนทายาทมี
ความหมายเชื่อมโยงกับธรรมทายาท และมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาผ่านพุทธบริษัท 4
ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา

เมื่อพิจารณาวิธีการสร้างศาสนทายาทในสมัยพุทธกาล พบว่า พระพุทธเจ้าทรงวางระบบการเข้าสู่
พระพุทธศาสนาไว้อย่างเป็นลำดับ ผ่านรูปแบบการบรรพชาอุปสมบทหลายลักษณะ เช่น เอหิภิกขุอุปสัมปทา
ติสรณคมนุปสัมปทา ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา ครุธรรมปฏิคคหณุปสัมปทา และอัญญาจาริกอุปสัมปทา
เป็นต้น รูปแบบเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การสร้างศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีพัฒนาการ

จากการอุปสมบทโดยพระพุทธเจ้าโดยตรง ไปสู่ระบบคณะสงฆ์ที่มีระเบียบแบบแผนรองรับ เมื่อพระศาสนาขยายตัวมากขึ้น ระบบการบวชจึงต้องมีความเป็นสถาบันมากขึ้น เพื่อรักษาความมั่นคงและความถูกต้องของพระธรรมวินัย

ประเด็นที่สอง ระบบการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาทของคณะสงฆ์ไทย พบว่า การศึกษาคณะสงฆ์ไทย มีพัฒนาการต่อเนื่องจากการศึกษาพระไตรปิฎกในสมัยสุโขทัย การศึกษาภาษาบาลีในสมัยอยุธยา และการจัดระบบการศึกษาที่หลากหลายในสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน ได้แก่ การศึกษานักธรรม การศึกษาบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และการศึกษาระดับอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ การพัฒนาระบบการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า คณะสงฆ์ไทยมิได้สร้างศาสนทายาทด้วยการบวชเพียงอย่างเดียว แต่สร้างผ่านระบบการศึกษาที่มีเป้าหมายให้ผู้บวชมีความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก สามารถดำรงตนในสมณเพศได้อย่างมั่นคง และสามารถทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ สำหรับการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยจึงมีลักษณะเป็น “กลไกทางสถาบัน” ในการผลิตศาสนทายาท กล่าวคือเป็นระบบที่ทำให้ผู้บวชได้รับการฝึกฝนทั้งด้านปริยัติ ปฏิบัติ และความสามารถในการสื่อสารธรรมแก่สังคม ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับพระมหายอด อภิบุญโญ (โสภ) (2565) ที่ศึกษาเรื่อง “การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่ประสบผลสำเร็จ ” ซึ่งพบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีระบบหลักสูตรตามระดับชั้น ตั้งแต่ประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 9 ประโยค แสดงให้เห็นว่าการศึกษามหาวิทยาลัยเป็นฐานสำคัญในการรักษาตัวบทพระธรรมวินัยและสร้างบุคลากรผู้มีความรู้ลึกซึ้งในพระพุทธศาสนา ขณะเดียวกัน ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับบัญชายุทธ นาคมุจลินทร์ (2557) เรื่อง “แนวทางการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา” พบว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นการศึกษารูปแบบพิเศษมี 3 แผนก คือ แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา โดยดำเนินไปตามนโยบายของรัฐและมหาเถรสมาคม ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และกระทรวงศึกษาธิการ ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่า การสร้างศาสนทายาทในสังคมไทยร่วมสมัยจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์และรัฐ เนื่องจากการศึกษาของคณะสงฆ์มิได้ดำรงอยู่แยกขาดจากระบบสังคม แต่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และศีลธรรมของชาติ

ประเด็นที่สาม การสร้างศาสนทายาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยร่วมสมัย พบว่า การสร้างศาสนทายาทในปัจจุบันไม่อาจจำกัดอยู่เฉพาะพระภิกษุสามเณรเท่านั้น แต่ต้องขยายความเข้าใจไปสู่พุทธบริษัท 4 ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ เนื่องจากบริบทสังคมไทยร่วมสมัยมีความซับซ้อนมากขึ้น ทั้งจากโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยีดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และการลดลงของจำนวนผู้บวช การธำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงจึงจำเป็นต้องอาศัยพลังร่วมของทุกฝ่าย กล่าวคือพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางธรรม ผู้ศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่ ส่วนคฤหัสถ์ทำหน้าที่เป็นผู้อุปถัมภ์ ผู้เรียนรู้ธรรม ผู้สื่อสารธรรม และผู้ปกป้องพระธรรมวินัยในพื้นที่สาธารณะ รวมถึงโลกออนไลน์ ทั้งนี้ ข้อค้นพบนี้มีความสำคัญ เพราะช่วยขยายกรอบความเข้าใจเรื่องศาสนทายาทจาก “ผู้บวช” ไปสู่ “ผู้ร่วมสืบทอดพระศาสนา” ตามหลักพุทธบริษัท 4 กล่าวคือ แม้ภิกษุและสามเณรจะเป็นศาสนทายาทโดยบทบาทหลัก แต่คฤหัสถ์ก็สามารถเป็นศาสนทายาทในฐานะผู้ศึกษา ปฏิบัติ อุปถัมภ์ และปกป้องพระพุทธศาสนาได้เช่นกัน โดยเฉพาะในยุคที่ความรู้ทางพระพุทธศาสนาสามารถเข้าถึงได้กว้างขวาง และฆราวาสจำนวนมากสามารถศึกษาในระบบธรรมศึกษา บาลีศึกษา หรือระดับมหาวิทยาลัยได้

อย่างไรก็ตาม การสร้างศาสนทายาทในสังคมไทยร่วมสมัยจึงควรตั้งอยู่บนหลักสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การสร้างความมั่นคงทางธรรม ได้แก่ การศึกษาและปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา 2) การสร้างความสามารถในการประยุกต์ธรรม ได้แก่ การนำหลักธรรม เช่น อิทธิบาท 4 อริยสัจ 4

และมรรคมืองค์ 8 ไปใช้แก้ปัญหาชีวิตและสังคม และ 3) การสร้างเครือข่ายสนับสนุน ได้แก่ การผสมผสานความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ ภาครัฐ ภาคเอกชน สถานศึกษา ครอบครัว และชุมชน เพื่อให้การสร้างศาสนทายาทมีความต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับพระครูสุตขยาภรณ์ (เขียวสุข) เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาศาสนทายาทตามแนวพระพุทธศาสนา” พบว่า ศาสนทายาทควรเป็นพระภิกษุสามเณร ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา โดยต้องศึกษาเรียนรู้ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก เป็นผู้มีความรู้ดี ประพฤติดี ปฏิบัติดี มีปฏิภาณอ่อนโยน ศึกษาศิล มีสมาธิและปัญญา เพื่อทำหน้าที่เผยแผ่พระธรรมคำสอนให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงในสังคม ข้อค้นพบดังกล่าวสนับสนุนผลการวิจัยนี้ว่า ศาสนทายาทที่พึงประสงค์ไม่ควรมีเพียงความรู้ทางคัมภีร์ แต่ต้องมีคุณภาพเชิงจริยธรรมและศักยภาพในการนำธรรมไปใช้จริง

เมื่อกล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า การสร้างศาสนทายาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทต้องประกอบด้วย 3 มิติที่สัมพันธ์กัน คือ มิติทางคัมภีร์ มิติทางการศึกษา และมิติทางสังคมร่วมสมัย มิติทางคัมภีร์ทำให้เข้าใจว่า ศาสนทายาท คือ ผู้สืบทอดธรรมวินัย มิติทางการศึกษาทำให้เห็นว่า ระบบคณะสงฆ์ไทยเป็นกลไกสำคัญในการผลิต และพัฒนาศาสนทายาท ส่วนมิติทางสังคมร่วมสมัยทำให้เห็นว่า การสืบทอดพระศาสนาในยุคปัจจุบันต้องอาศัยการประยุกต์ธรรม การใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน และความร่วมมือของพุทธบริษัททุกฝ่าย

ดังนั้น การสร้างศาสนทายาทในยุคปัจจุบันจึงไม่ควรเน้นเพียงการเพิ่มจำนวนผู้บวช แต่ควรเน้นการสร้างคุณภาพของผู้สืบทอดพระศาสนา ให้เป็นผู้มีปัญญา มีศีลธรรม มีความสามารถในการเผยแผ่ และมีความเข้าใจบริบทสังคมร่วมสมัย หากศาสนทายาทมีเพียงรูปแบบแต่ขาดธรรม พระศาสนาย่อมเหลือเพียงสถาบัน หากมีธรรมแต่ขาดการศึกษาและการสื่อสาร พระศาสนาย่อมไม่อาจเข้าถึงสังคมร่วมสมัยได้ เพราะฉะนั้น ศาสนทายาทที่แท้จริงจึงต้องเป็นผู้เชื่อมพระธรรมวินัยดั้งเดิม เข้ากับ ชีวิตและปัญหาของสังคมปัจจุบัน ได้อย่างถูกต้อง งดงาม และมั่นคง

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า แนวคิดเรื่องศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีรากฐานอยู่บนแนวคิดธรรมทายาท กล่าวคือผู้สืบทอดพระศาสนาในความหมายที่แท้จริงต้องเป็นผู้ศึกษา ปฏิบัติ และเข้าถึงธรรม พร้อมทั้งสามารถรักษาและถ่ายทอดพระธรรมวินัยได้อย่างถูกต้อง มิใช่เพียงผู้มีสถานะทางศาสนาเท่านั้น โดยศาสนทายาทครอบคลุมพุทธบริษัท 4 ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งมีบทบาทร่วมกันในการสืบทอดพระพุทธศาสนา

ในด้านกระบวนการสร้างศาสนทายาท พบว่า พระพุทธเจ้าทรงวางรากฐานไว้อย่างเป็นระบบ ผ่านรูปแบบการบรรพชาอุปสมบทและการฝึกฝนตามหลักไตรสิกขา ต่อมาในสังคมไทยระบบการศึกษา คณะสงฆ์ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่การศึกษาพระไตรปิฎกในสมัยสุโขทัย การศึกษาบาลีในสมัยอยุธยา จนถึงการจัดระบบการศึกษาที่เป็นทางการในสมัยรัตนโกสินทร์และปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม บาลี สามัญศึกษา และการศึกษาระดับอุดมศึกษา อันเป็นกลไกสำคัญในการผลิต และพัฒนาศาสนทายาทให้มีความรู้และศักยภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของสังคมไทยร่วมสมัยที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอิทธิพลของโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยี ส่งผลให้เกิดความท้าทายต่อการสร้างศาสนทายาท ทั้งในด้านจำนวน คุณภาพ และความสามารถในการปรับตัวต่อสังคมสมัยใหม่ การวิจัยนี้จึงชี้ให้เห็นว่า การสร้างศาสนทายาทในปัจจุบันจำเป็นต้องปรับจากรูปแบบเชิงสถาบัน ไปสู่ รูปแบบเชิงบูรณาการ กล่าวคือต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ ภาครัฐ ภาคเอกชน และพุทธบริษัทโดยรวม พร้อมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องควบคู่กับการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาชีวิตและสังคม

โดยสรุป การดำรงพระพุทธศาสนาในสังคมไทยมิได้ขึ้นอยู่กับจำนวนศาสนทายาท แต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพของศาสนทายาท เป็นสำคัญ กล่าวคือ ต้องเป็นผู้มีศีล มีปัญญา มีความเข้าใจพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง และมีความสามารถในการสื่อสารและประยุกต์ใช้ธรรมในบริบทสังคมร่วมสมัยได้ หากสามารถพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณลักษณะดังกล่าวได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง พระพุทธศาสนาย่อมสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไปในอนาคต

องค์ความรู้ที่ได้

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ คือ การสร้างศาสนทายาทต้องไม่มองเพียงการบวช แต่ต้องมองเป็นระบบการพัฒนาคนที่ประกอบด้วย 3 ฐาน คือ ฐานพระธรรมวินัย ฐานการศึกษาของคณะสงฆ์ และฐานการประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัย กล่าวคือผู้เป็นศาสนทายาทต้องมีความรู้ในพระพุทธศาสนา มีความประพฤติดี มีศรัทธาที่ถูกต้อง สามารถเผยแผ่ธรรม เป็นที่พึ่งทางจิตใจ และสามารถ บูรณาการหลักธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่ได้

นอกจากนี้ งานวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า การสร้างศาสนทายาทในสังคมไทยปัจจุบันจำเป็นต้องใช้รูปแบบพุทธบริษัท 4 ร่วมรับผิดชอบพระศาสนา ไม่ใช่ปล่อยให้เฉพาะของคณะสงฆ์ฝ่ายเดียว กล่าวคือ พระสงฆ์ทำหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่ ส่วนฆราวาสทำหน้าที่ศึกษา อุปถัมภ์ สนับสนุน เผยแผ่ และช่วยปกป้องพระธรรมวินัย โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่ความรู้ผิดเพี้ยนสามารถแพร่กระจายได้ง่าย

สรุปเป็นประเด็นได้ว่า องค์ความรู้ใหม่ของการวิจัยนี้ คือ รูปแบบการสร้างศาสนทายาทเชิงบูรณาการ ที่ประกอบด้วย พระธรรมวินัยเป็นแกน คณะสงฆ์เป็นกลไกการศึกษา พุทธบริษัท 4 เป็นเครือข่ายสนับสนุน และหลักไตรสิกขาเป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพของศาสนทายาท เพื่อให้พระพุทธศาสนาสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงในสังคมไทยร่วมสมัย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง “การสร้างศาสนทายาทตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยร่วมสมัย” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่สำคัญ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1) การพัฒนาระบบบูรณาการ การสร้างศาสนทายาทในสังคมไทยควรได้รับการพัฒนาในลักษณะ “ระบบบูรณาการ” โดยให้คณะสงฆ์ ภาครัฐ และภาคเอกชนร่วมกันกำหนดนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริม ศาสนทายาท ทั้งในด้านการศึกษา การเผยแผ่ และการสนับสนุนปัจจัยพื้นฐาน เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า การสร้างศาสนทายาทไม่สามารถดำเนินได้โดยคณะสงฆ์เพียงลำพัง แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม โดยเฉพาะการสนับสนุนด้านงบประมาณ เทคโนโลยี และโครงสร้างการศึกษา

1.2) การส่งเสริมการบวชเรียนอย่างมีคุณภาพ ควรกำหนดนโยบายในการส่งเสริมการบวชเรียนอย่างมีคุณภาพ ไม่เน้นเพียงจำนวน แต่เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีความรู้ ความประพฤติ และศักยภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1) ด้านการศึกษา ควรมีการปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมให้มีการบูรณาการระหว่างพระธรรมวินัย วิชาสามัญ และทักษะสมัยใหม่ (เช่น การสื่อสาร เทคโนโลยีดิจิทัล) เพื่อให้ศาสนทายาทสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าระบบการศึกษาปัจจุบันยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างหลักสูตรและขาดการใช้สื่อเทคโนโลยีอย่างเพียงพอ

2.2) ด้านครูและการจัดการเรียนการสอน ควรพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนให้มีความรู้ทั้งด้านพระพุทธศาสนาและวิธีการสอนสมัยใหม่ รวมทั้งส่งเสริมการผลิตสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้

2.3) ด้านการเผยแพร่ ควรพัฒนารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทสังคมดิจิทัล เช่น การใช้สื่อออนไลน์ การสร้างเนื้อหาธรรมะที่เข้าใจง่าย การตอบปัญหาธรรมะเชิงเหตุผล เพื่อให้สามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่และแก้ปัญหาความเข้าใจผิดในพระพุทธศาสนา

2.4) ด้านบทบาทของพุทธบริษัท 4 ควรส่งเสริมให้ฆราวาสมีบทบาทในการเป็นศาสนทายาทมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในด้านการศึกษา การเผยแผ่และการปกป้องพระพุทธศาสนาในสังคมออนไลน์ เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า การสร้างศาสนทายาทในปัจจุบันต้องอาศัยความร่วมมือของพุทธบริษัททั้ง 4 ไม่ใช่เฉพาะฝ่ายบรรพชิตเท่านั้น

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.1) การวิจัยเชิงภาคสนาม ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงภาคสนาม (Field Research) เกี่ยวกับการสร้างศาสนทายาทในพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์เพิ่มเติมจากการวิจัยเชิงเอกสาร

3.2) การศึกษาเปรียบเทียบในต่างประเทศ ควรศึกษารูปแบบการสร้างศาสนทายาทในต่างประเทศ เช่น ศรีลังกา หรือเมียนมา เพื่อนำมาเปรียบเทียบและประยุกต์ใช้กับบริบทของประเทศไทย

3.3) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ควรศึกษาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างศาสนทายาท เช่น การเรียนออนไลน์ การเผยแผ่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้สอดคล้องกับสังคมยุคใหม่

3.4) การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ควรศึกษาคุณลักษณะของศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21 ในเชิงลึก เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรและระบบการศึกษาในอนาคต

บรรณานุกรม

บัญชายุทธ นาคมูลินทร์. (2557). แนวทางการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา.

วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์. 3(1): 137-156.

ปวีณา อุดมสถาผล และพระปราโมทย์ วาทโกวิโท. (2567). วิกฤตจำนวนศาสนทายาทเพื่อการรักษาพระพุทธศาสนา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 12(3): 1216-1227.

พระครูสุตยาภรณ์ เขียวสุข. (2560). รูปแบบการพัฒนาศาสนทายาทตามแนวพระพุทธศาสนา. *ดุสิตนิพนธ์ปริญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาจุฑา สุธาสมบัติโก (บุญเสนอ) และคณะ. (2564). การตรวจสอบรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างศาสนทายาทสำหรับคณะสงฆ์ไทย. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(3): 290-297.

พระครูอาทรยติกิจ (ชื่น ปญญากาโม) และคณะ. (2563). รูปแบบการพัฒนาศาสนทายาทของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 9(2): 50-61.

พระมหาหยอด อภิบุญโญ. (โสภะ). (). การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่ประสบผลสำเร็จ. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 7(4): 256-268.

พระมหาหยอด อภิบุญโญ. (โสภะ). (2565). การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่ประสบผลสำเร็จ. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 7(2):122-133.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.